

William Shakespeare

Hamlet

rendező Eszenyi Enikő

OKTATÁSI SEGÉDANYAG VÍGSZÍNHÁZ

bemutató | **Vígszínház** | 2017

vig

Az oktatási segédanyagról

A Vígszínház oktatási segédanyagait azért hoztuk létre, hogy kiegészítsük az előadások élményét, illetve hozzájáruljunk annak továbbgondolásához és tanításához. Elsődleges célunk, hogy megkönnyítsük a pedagógusok számára a diákok felkészítését az adott előadásra, és a színházi látogatás után annak közös feldolgozásához nyújtsunk segítséget. A segédanyagokban összegyűjtjük a drámákkal kapcsolatos lényegesebb történelmi, színház- és irodalomtörténeti információkat, háttérismereteket, amelyek a diákok előzetes tudását egészíthetik ki. A csomag magában foglalja az előadás után megtárgyalandó fontosabb kérdéseket és szempontokat, melyek a darab megértéséhez nyújtanak segítséget –lehetséges esszé- és vitatémákat, levezető játékokat és ötleteket további szempontok megvitatására.

az oktatási segédanyagot készítette | Balassa Jusstina drámapedagógus
előadásfotók | Dömölky Dániel

William Shakespeare

Hamlet

rendező | Eszenyi Enikő

magyar szöveg | Forgách András

a színpadi változatot készítette | Forgách András és Vörös Róbert

Claudius	HEGEDŰS D. GÉZA
Gertrud	BÖRCsök ENIKŐ
Hamlet	IFJ. VIDNYÁNSZKY ATTILA
Polonius	FESZTBAUM BÉLA
Laertes	OROSZ ÁKOS
Ophelia	RÉTI NÓRA E.H.
Horatio	KIRÁLY DÁNIEL
Rosencrantz	CSAPÓ ATTILA
Guildenstern	ZOLTÁN ÁRON
Sírásó	KÚTVÖLGYI ERZSÉBET
Sírásó cimborája	VENCZEL VERA
Színész	HAJDUK KÁROLY
Fortinbras	GILICZE MÁRTA
Marcellus	BORSI-BALOGH MÁTÉ E.H.
Bernardo	SZÁNTÓ BALÁZS E.H.
Pap	VISZT ATTILA
Osrick	TAKÁCS ZALÁN
Francisco	SZABÓ MÁTYÁS
Katona	KOVÁCS OLIVÉR

Díszlet	ANTAL CSABA
Jelmez	PUSZTAI JUDIT
Dramaturg	VÖRÖS RÓBERT
Videó	SZÖLLŐSI GÉZA
Zene	MICHAL NOVINSKI
Zenei munkatárs	MESTER DÁVID
Szcenika	JUHÁSZ ZOLTÁN
Világítás	CSONTOS BALÁZS
Ügyelő	BALÁZS LÁSZLÓ, D. MUCSI ZOLTÁN, WIESMEYER ERIK

Súgó

A zeneszerző munkatársa

A rendező munkatársa

GÁL TÜNDE

SZABÓ G. LÁSZLÓ

EGYED MÓNIKA

Shakespeare kora

London 17. századi látképe

A XVI. század második felében, I. Erzsébet királynő uralkodása alatt a kultúra virágkorát élte Angliában. Ezt a kor gazdasági fellendülése, a polgárság növekvő hatalma és a feudális viszonyok eltűnése segítette. A vallási élet bensőségesé vált, miközben az ember-isten viszonylatában feltett kérdések mellett egyre nagyobb szerepet kaptak az ember e világi életével kapcsolatos gondolatok is. A királynő kiváló diplomáciai érzékének köszönhetően mind gazdasági, mind társadalompolitikai értelemben egyensúlyt teremtett az országban. Többek között ez az egyensúly segítette, hogy a különböző társadalmi osztályok ugyanazokba a színházakba jártak. A nemesség és a polgárság közel állt egymáshoz kulturális értelemben is, így az előadások megértése nem okozott gondot egyik csoportnak sem. A korszakban az iskolák és egyetemek egy részét a papságtól a világi tanítók vették át és olyan iskolarendszert hoztak létre, mely hosszútávon biztosította a polgárság műveltségét. A korszak színházlátogatói valószínűleg a legműveltebb közönségnek tekinthetők a színháztörténetben. A kultúrának ezt a század végi virágzó korszakát nevezzük angol reneszánsznak.

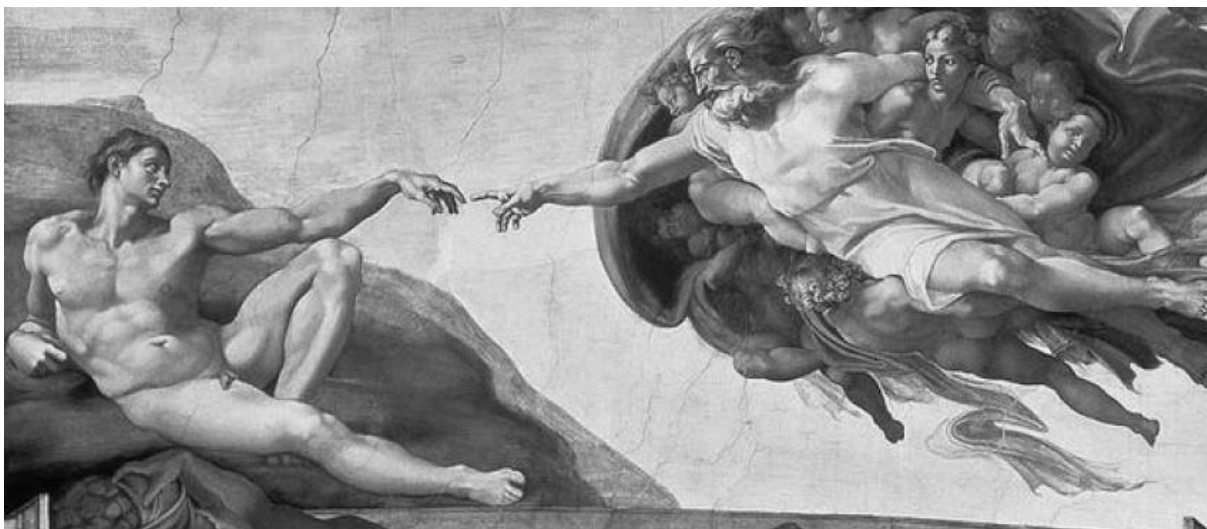
I. Erzsébet

10 érdekesség a reneszánsz kultúráról

1. A reneszánsz újjászületés egyik megalapozója egy fiatal firenzei építész, Filippo Brunelleschi volt, aki túllépve a gótikus építészet formanyelvén kialakította saját építészeti arányait és formáit. Brunelleschi tökéletesen ismerte a gótikus stílust és tanulmányozta az antik építészetet is, melyeknek segítségével képes volt megvalósítani elképzeléseit. Mintáját körülbelül 500 évig követte az európai építészet jelentős része.
2. Szintén Filippo Brunelleschi nevéhez fűződik a perspektíva ábrázolás matematikai képletének leírása is, mely alapjaiban változtatta meg az európai festészet korábbi formáit.
3. A reneszánsz művészet a valóság ábrázolására törekedett. A korábbi kecses, hullámzó vonalak, álmatag szépség és kedves motívumok halmozása helyett drámai jeleneteket, valódi tárgyakat és alakokat alkottak. Az új ábrázolásmód minden bizonnyal megdöbbenetete a korszak nézőjét.
4. A XV. század elején a festők, az ábrázolás hitelessége miatt elkezdtek természet után festeni, vagyis, amennyiben ez lehetséges volt, igyekeztek valóban jelen lenni a megfestett eseményeken. Ennek egyik legelső emléke Jan van Eyck Az Arnolfini házaspár című festményén látható. A festő a kép közepére egy tükröt festett, melyben ő maga is látszik, illetve a kép közepére feltűnően nagy betűkkel odaírta: „*Johan van Eyck jelen volt*”.
5. A reneszánsz törte meg az európai kultúra és műveltség egységét. Korábban a különböző országokban ugyanaz volt a művészet fejlődésének iránya és ugyanolyan célkitűzésekkel alkottak az egymástól távol élő művészek. A reneszánsz korban különböző módon kezdtek kísérletezni például a festők, akik céhekbe tömörülve megalapították saját városul festőiskoláit.
6. A XV.-XVIII. század közötti időszakot gazdasági és politikai szempontból is meghatározta a művészetpártoló Medici család. A család vagyonát a bankár Cosimo de Medici alapozta meg, aki korában a világ egyik leggazdagabb embere volt. Vagyonával annyira nem szeretett kérkedni, hogy állítólag ló helyett öszvéren járt.
7. A képnymtatás jó néhány évtizeddel megelőzte a könyvnyomtatást. A XV. század közepétől a szent képek, a vallásos képsorozatok mellett játékkártyákat és humoros nyomatokat is készítettek.

8. A kulturális forradalom mellett a korszakban megváltoztak az étkezési szokások is. Ennek legfontosabb alapját az Amerikából érkező új alapanyagok (többek között: paprika, paradicsom) adták. Az ételekre jellemző volt az extrém kivitelezés és a pompás tálalás. Hunyadi Mátyás esküvőjén összesen 24 fogást szolgáltak fel. A szintén Amerikából érkező kakaóbabot a spanyol uralkodók több mint 100 évig nem engedték ki országukból.
9. A reneszánsz legnagyobb zsenije Leonardo Da Vinci egyáltalán nem számított műveltnek a korszakban. Művésznék tanult a korszak egyik legnagyobb mesterénél Andrea del Verocchionál. Leonardo keveset olvasott és nem fogadott el semmit addig, amíg saját szemével nem látta azt. Jegyzeteit jobbról-balra haladva írta és csak tükörben olvashatók. Talán azért tett így, hogy csak ő tudja elolvasni szövegeit és ne vádolhassák eretnekséggel az olyan mondatokért, mint hogy „a nap nem mozog”, amit körülbelül 50 évvel Kopernikusz előtt írt le.
10. Michelangelo nem akarta elvállalni az azóta a világ egyik legismertebb freskójának, a Sixtus-kápolna mennyezetének megfestését, mert önmagát nem festőnek, hanem szobrásznak tekintette. Kisebbsé sértődés után végül egyedül, segítők nélkül vágott bele a munkába. Végül 4 év alatt készült el a 14x39 méteres freskó festésével, melynek munkálatait mindvégig háton fekve kellett végeznie.

A Sixtus-kápolna mennyezet freskójának részlete

Shakespeare korának színházai

Erzsébet uralkodása alatt több mint 150 hivatásos színházi társulatról készültek feljegyzések. Az ókor óta ez volt az első időszak, amikor hivatásos színészek játszottak. A művészi pálya társadalmi presztízse nőtt, így gyakran polgári származásúak is ezt az utat választották. Az ő műveltségük, illetve ismereteik a kapitalista gazdasági modellről hozzájárult ahhoz, hogy a társulatok hosszan és megfelelő anyagi körülmények között működhessenek. A társulat sikeres működésében a részvényesek voltak leginkább érdekeltek, akik gyakran a színház színészei voltak. Ha valaki pénzzel is beszállt a vállalkozásba, akkor kötődni kezdett társulathoz és érdekeltté vált a magas minőségű produkciók létrehozásában. A részvényes színészek játszották a főszerepeket, míg a kisebb szerepeket a bérszínészek. Utóbbiak tehetsége és keresete is kisebb volt, mint a részvényeseké. A bérszínészek játszották az összes kisseropet, ami akár 6-7 karaktert is jelentett egy előadásban belül. Az 1500-as évek közepéig a professzionális társulatok mindig 4 főből álltak. Elkerülhetetlen volt tehát a szerepösszevonás, vagyis a produkciók többségében a színészek egy előadásban több figurát is megjelentettek.

Az angliai színházaknak eleinte nem volt állandó épületük. Első „otthonuk” a fogadók, kocsmák udvarai voltak. Itt állt a közönség alacsonyabb társadalmi presztízzsel rendelkező része, az előkelőségek azonban kitüntetett helyen, az emeleti folyosókon kaptak helyet. A színpad a fogadó vagy a kocsmák hátsó kapuboltozata előtt állt, itt játszották a „földi jeleneteket”, a fölötte lévő erkélyen pedig az égben és a légben játszódó színek voltak láthatók.

Később, Londonban sorban épültek a színházépületek, melyeket polgárok építettek, majd adták bérbe a társulatoknak. Ezek az intézmények a városfalon kívül voltak, így kerülve ki a puritán városvezetés esetleges korlátozó szabályait. Az állandó színházakban a nézőtér udvarszerűen volt kialakítva, akárcsak korábban a kocsmákban. A színpad benyúlt a szegényebb, állóhelyeken lévő nézők közé, akik az egész földszintet betöltötték. A gazdagabbak az emeleti fedett helyeken, vagy a színpad szélén ültek. Az előadásokat nappal tartották, természetes fényenél. Nem volt külön világítás, az éjszakai jeleneteket fáklyások felvonulásával jelezték.

Shakespeare korának színpada, játékmódja

Mint már említettük a korszak nézői voltak a valaha volt legműveltebb színháznézők. Bonyolult dramaturgiával megírt történeteket, komoly irodalmi nyelvet és

utalásrendszert, valamint jelzésszerű díszleteket kellett dekódolniuk ahhoz, hogy értsék az előadásokat. Miután tudjuk, hogy sok szerző, többek között Shakespeare is kiemelkedő népszerűségnek örvendett, láthatjuk azt is, hogy a korszak nézői tökéletesen értették és szerették a színházat.

Az előadások formavilága egyszerű volt. Üres színpadon, semleges játéktérben játszottak, minimális, jelzésszerű díszletekkel. Komoly hangsúlyt kapott a szókulissza, mely a szavak világteremtő erejét jelenti. A drámaíróknak már a szövegírás pillanatában el kellett képzelniük, hogy milyen szavakkal tudják megjeleníteni az adott helyszínt vagy hangulatot. Jó példa erre a *Hamletnek* az első színe, melyben a szerző egy éjszakai őrsváltásról ír.

BERNARDO	Állj, ki vagy?
FRANCISCO	Itt én kérdezek! Egy lépést se! Te ki vagy?
BERNARDO	Sokáig éljen a király!
FRANCISCO	Bernardo?
BERNARDO	Ki más?
FRANCISCO	Jó, hogy időre itt vagy. Rohadt hideg van.
BERNARDO	Volt valami?
FRANCISCO	Semmi. Egér se moccan.

Francisco indul kifelé, jön Horatio és Marcellus.

FRANCISCO	Állj, ki vagy?
HORATIO	A haza barátai.
MARCELLUS	Megbízható alattvalók.
FRANCISCO	Tűnök is el. Nyugodt öröködést kívánok.
MARCELLUS	Aludj jól. Ki váltott föl?
FRANCISCO	Bernardo. Jó északát.
	<i>el</i>
MARCELLUS	Hol bujkálsz? Bernardo!
BERNARDO	Jól látom? Horatio?
HORATIO	Egy részlete.

kezet fognak

BERNARDO	Szerbusz, Horatio, hé, Marcellus.
----------	-----------------------------------

HORATIO	És mondd, ma éjjel is jött az az ízé?
BERNARDO	Nem láttam semmit.
MARCELLUS	Horatio szerint mi csak képzelődünk... Akkor legyen nagy a szája, ha jön, szólítsa meg.
HORATIO	Hagyd a fenébe, úgyse jön.

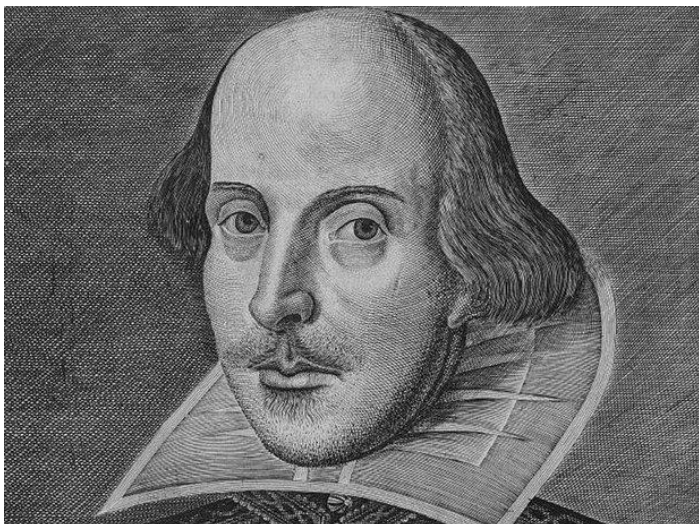
Feladatok

- Keressétek meg a fenti részletben azokat a szövegeket, melyekkel a szerző az éjszaka sötétjét jeleníti meg!
- Játsszátok el a jelenetet akár szöveggel, akár némán! Milyen mimikával, gesztusokkal tudjátok érzékeltetni a sötétet?
- Keressetek más helyzeteket, melyeket csak gesztusokkal vagy szavakkal próbáltok megjeleníteni. Mutassátok meg a jeleneteket úgy, hogy nem áruljátok el előre a helyszínt és a hangulatot! A többiek próbálják meg kitalálni, hogy hol játszódik, és mi a cselekménye a jeleneteknek.

William Shakespeare

Író, költő, színész. A drámairodalom és a színháztörténet egyik legjelentősebb alakja. Az őt követő korszakok számára örök viszonyítási pont. Egyes korszakok csodálják, más korok ugyan elismerik nagyságát, de nem értik műveinek csapongó jellegét és kidolgozatlanágát.

Életéről kevés adat maradt ránk. Színházzal kapcsolatos tevékenységének első biztos adata 1595-ből való, amikor a Chamberlain's Men (A főudvarmester emberei) nevű társulat tagjaként fellépett a királynő előtt. A társulat I. Erzsébet bizalmát élvezte, és amikor utódja I. Jakab lett a király, ő is átvette a társulatot, amely ettől kezdve a King's Men (A király emberei) nevet viselte. A társulat ekkor építtette fel a Globe Színházat, mely a korszak jelentős színházává nőtte ki magát. Itt mutatták be a Shakespeare darabok többségét. Ekkor már nem csak írója, színésze és próbavezetője (a mai rendező előképe) de részvényese is a színháznak. Bevételei jelentősek voltak, később több házat is vásárolt szülővárosában, Stratfordban.

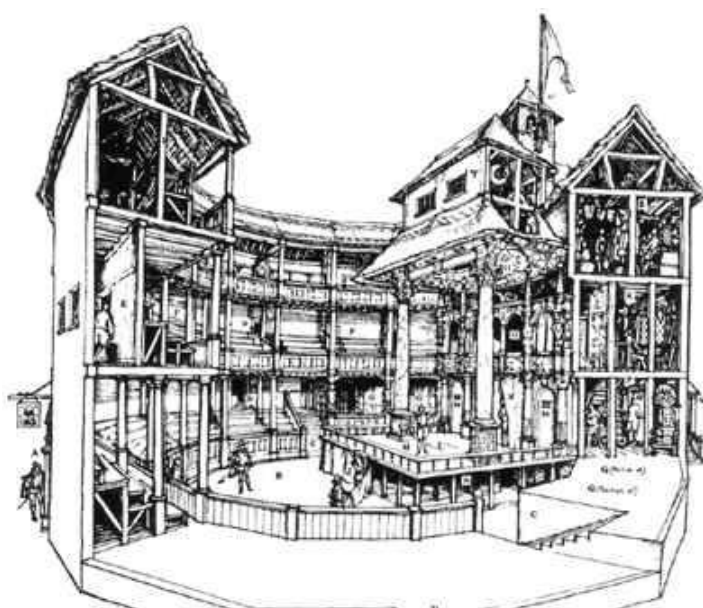

William Shakespeare

Drámáinak alapvető jellemvonása az egymás mellé helyezett motívumok kontrasztja. A szent a profánnal, a banális valóság az álommal, a dráma a komikummal keveredik. Peter Brook, rendező kiemeli, hogy „Shakespeare nem foglal állást, nem propagál ilyen-olyan igazságokat, nem kínál vezérfonalat az élettől való megbirkózáshoz. Problémákat vet fel, anélkül, hogy korhoz kötött válaszokkal ködösítené el őket, és ezáltal újra meg újra kihív minden

nemzedéket: találják meg ők a saját álláspontjukat,”

Shakespeare szövegeire jellemző a szabad, gyakran következtelen időkezelés és az egymás után következő jelenetek epizód szerűsége. Jelenetei önállóan állnak a lábukon, gyakran ellentmondásba keveredve más jelenetekkel. Műveinek alapegysége nem a darab, hanem a jelenet. „A költő (Shakespeare) mindig azt mondatja szereplőivel, ami az *adott helyen* éppen szükséges, hatásos és jó, és nem sokat aggályoskodik arra ügyelve, s azt számítgatva, hogy e szavak netán látszólagos ellentmondásba kerülnek egy másik részlettel.” – írja Fodor Géza Shakespeare tanulmányában. Shakespeare nem szánta nyomtatásba adni színházi szövegeit. Úgy gondolta, hogy azok csak a pillanatnak, a színháznak íródnak és nem az olvasóközönségnek. Arra fordította a legnagyobb figyelmet, hogy a színpadon izgalmas, érdekes, élő alakokat és helyzeteket hozzon létre.

A Globe színház

Shakespeare drámái

Az irodalomtudomány Shakespeare drámaírói pályáját négy korszakra osztja. Az első szakasz 1595-ig tartott, főleg római és olasz mintára írta ekkor történelmi darabjait és komédiáit. (VI. Henrik I., II., III. rész, *Titus Andronicus*, *Tévedések vígjátéka*, III. Richárd, *A makrancos hölgy*, *János király*, *A két veronai nemes*, *Lóvátett lovagok*)

1595-1600-ra datálható a második korszak, amely a *Rómeó és Júlia* című drámájával kezdődött. Ebben az időszakban írta legérettebb történelmi színműveit és vígjátékait. Shakespeare életének legderűsebb, legnyugodtabb időszaka volt ez. A népies humort, a mulatságos figurákat tökéletesen össze tudta egyeztetni lírai hajlamaival. (*Rómeó és Júlia*, II. Richárd, *Szentivánéji álom*, *A velencei kalmár*, IV. Henrik I, II. rész, *A windsori víg nők*, *Sok hűhó semmiért*, V. Henrik, *Ahogy tetszik*, *Vízkereszt, vagy amit akartok*, *Julius Caesar*)

1601-1608-ig a nagy tragédiák és az ún. „keserű komédiák” vagy „sötét komédiák” korszaka következett. (*Hamlet, dán királyfi*, *Troilus és Cressida*, *Minden jó, ha a vége jó*, *Szeget szeggel*, *Othello, a velencei mór*, *Lear király*, *Machbeth*, *Antonius és Kleopátra*, *Coriolanus*)

1609-1612-ig a tragédiákat a regényes színművek és a kiengesztelődéssel záruló tragikomédiák időszaka követte. (*Pericles*, *Athéni Timon*, *Cymbeline*, *Téli rege*, *A vihar*, VIII. Henrik)

Ezek a pályaszakaszok természetesen nem különültek el ilyen élesen egymástól. A shakespeare-i témák és művészi megoldások, a shakespeare-i életközelség munkásságának első korszakában épp úgy jelen voltak, mint pályája végén.

Drámáit általában a következő módon csoportosítják: tragédiák, komédiák, királydrámák, színművek. Ettől eltérő besorolások is léteznek, például az angol szakirodalom megkülönbözteti a „problémadrámákat” is (például a *Hamlet*), illetve a kései komédiákat, vagyis a Shakespeare idején „romance”-nak nevezett tragikomédiákat.

Hamlet

Példa értékű lázadó? A cselekvésképtelenség szimbóluma? Ügyetlen zsúrfiú? Lehetetlen helyzetbe hozott gyermek? Hamlet személyének értelmezése örök vitatéma és állandó gondolkodásra késztető lehetőség is egyben. Shakespeare műve olyan általános emberi kérdésekkel foglalkozik, amelyekkel kapcsolatban minden embernek ki kell alakítania saját álláspontját élete során. Családtörténetet, politikai krimi, szerelemi drámát egyaránt tartalmazó képlékeny és alkalmazkodó mű, amely

bármikor képes rátapintani az adott korszak problémáira, kérdéseire, nehézségeire.

A *Hamlet* szerkezetében, felépítésében, szóhasználatában szabad, sok szempontból következetlen szöveg, melyet a színházak (többek között éppen e jellemvonásai miatt) előszeretettel dolgoznak fel újra és újra. Sok színész álma, hogy Hamlet szerepét játszhassa. Rejtélyessége, motivációinak ismeretlensége, izgalmas különcsége (és persze bolondulása) miatt olyan széles mozgásteret enged színészeknek és rendezőknek egyaránt, mely egyedülálló a világirodalomban.

Ahogy sok más drámája esetében is történt, Shakespeare régi történeteket dolgozott át. Nála is (mint minden irodalmi műnél) sokkal fontosabb a hogyan, mint a mit, vagyis lényegesebb az a mód, ahogyan feldolgozta a történeteket, mint maguk a történetek. Shakespeare valószínűleg egy középkori dán történetíró Saxo Grammaticus *A dánok története* című munkája és Thomas Kyd angol író *Spanyol tragédia* című drámájából (mely szintén *A dánok története* című szövegre épül) vett át motívumokat. Shakespeare a Hamlet dramaturgiájában a bosszúdrámák konvencióját használja. Az ő esetében azonban a főhős hezitál, mérlegel, elbizonytalanodik. Maga sem tudja, hogy pontosan mit akar és, hogy milyen eszközökkel érhetné el azt, amit akar. A gondolatok és a tettek elcsúsznak egymástól, megteremtve ezzel a tipródó, bizonytalankodó ember szimbólumát. Hamlet ráadásul nem csak a szűk családi közege ellen lázad, mert felismeri, hogy ők maguk az egész világ tükörképei, így a feszültség már nem közte és nagybátyja vagy közte és anyja közt húzódik csak, hanem közte és az általa ismert világ között.

Keletkezésének körülményei

A mű megírásának pontos ideje a mai napig tudományos vita tárgya. Annyit lehet sejteni, hogy a szöveg az 1599-ben keletkezett *Julius Caesar* című darab után íródhatott, mert a Hamlet szövege többször utal a *Julius Caesar* szövegre. A darab szövegében utalások a korábban alkotott műre. A harmadik felvonásban például Polonius beszél arról, hogy az egyetemen Caesart játszotta, akit Brutus ölt meg a Capitoliumon:

HAMLET Jól tudom, hogy ön annak idején az egyetemen a színjátszó-kör illusztris tagja volt?

POLONIUS Így igaz, és jó színészek tartottak.

HAMLET Miket játszott?

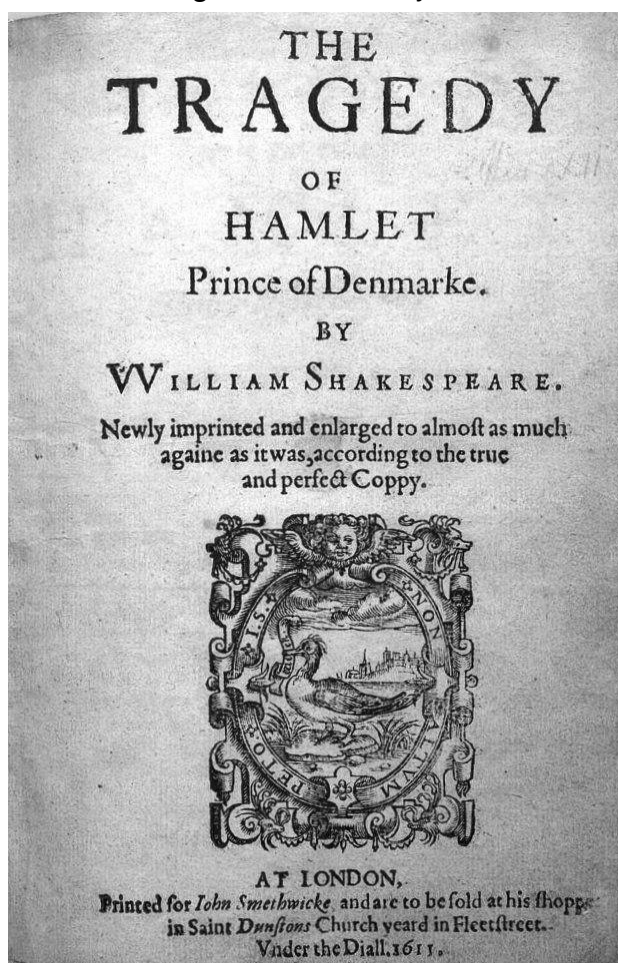
POLONIUS Például Julius Caesart: megölték a Capitoliumon. Brutus ölt meg.

A Hamletet 1602. július 26-án jegyezték be a Stationers Company-ba, azaz a

nyomdászok céhének könyveibe, tehát a mű valószínűleg 1599-1601 között íródhatott. Egyes források feltételezik, hogy édesapja és fia korai halála is „inspirálhatta” az író a Hamlet megalkotásában. Shakespeare 11 évesen elhunyt gyermekét ráadásul Hamnetnek hívták, így feltételezhető, hogy a névválasztás sem véletlen.

A *Hamlet* kapcsán nehéz eredeti szövegről beszélni, hiszen nem áll rendelkezésünkre se szerzői kézirat, se olyan szöveg, ami Shakespeare jóváhagyásával maradt volna ránk. A műnek három szövegváltozata létezik: az első az ún. „rossz” kvartó kiadás 1603-ból. Feltételezhető, hogy ez egy olyan kalózkidás lehetett, amit az egyik színész jegyzett le emlékezetből. A második az ún. „jó” kvartó kiadás 1604-05-ből. Ez a három kiadás közül a leghosszabb, majd 4000 soros szövegváltozat, aminek elkészítéséhez a kiadók valószínűleg a szerző javíttatlan kéziratát, és a „rossz” kvartót is használták. Az 1623-ban megjelent összkidás, a Folio szövege kétszáz sorral rövidebb a második kvartónál. A Folio kiadói a sűgópéldányt használhatták a „jó” kvartó mellett, amiből azonban kihagyták a filozofikusabb monológokat.

Állítólag Shakespeare Hamlet szerepét eredetileg Richard Burbage-nek, a The Lord Chamberlain's társulat vezető színészének írta. A *Hamlet* az Erzsébet korban negyedik volt a népszerűségi listán. Bár a történet jóval Shakespeare kora előtt játszódott, a Globe Színházban mégis korabeli öltözetben játszották az előadást. Az első ismert előadást 1607-ben tartották, az ún. „Vörös Sárkány” nevű hajón, mely Sierra Leone partjai közelében horgonyzott. A szerepeket a legénység tagjai játszották.

A Hamlet első kiadásának címlapja (1604-05)

Hamlet Magyarországon

Az első magyarul is olvasható Shakespeare dráma a *Hamlet* volt, amit Kazinczy Ferenc fordított 1790-ben. Érdekesség, hogy az eredeti angol szöveg helyett egy német fordítást fordított tovább. Ez a szövegváltozat hangzott el az első magyarországi bemutatón 1894-ben Kolozsváron. A Hamlet budapesti ősbemutatója 1839-ben volt.

Az első állandó játszóhellyel rendelkező magyar nyelvű társulat két évvel a megalakulása után mutatta be Shakespeare, akkora már világhírű művét. Ők Vajda Péter fordítását használták, aki szintén német nyelvű alapszöveggel dolgozott. Arany János 1866-os fordítását két évvel később, 1868-ban tűzte műsorra az akkor már Nemzeti Színház néven működő társulat. A következő száz évben szinte csak ez a szöveg került színpadra Magyarországon. Nádasy Ádám 1994-es fordítása volt a következő, amely sokat játszott, népszerű szövegváltozattá tudott válni. Az elmúlt évek színházi bemutatóinak többségében ezt a változatot használták. A Vígszínház 2017-ben Forgách András fordításában tűzi műsorra a *Hamletet*.

Hamlet feldolgozások

Filmek

Nem csak, hogy vannak filmes feldolgozásai a *Hamletnek*, de igen sikeres művek is keletkeztek Shakespeare drámájából. A XX. század elején több némafilm is megörökítette a darab egy-egy jelenetét. A legelső feldolgozásként az 1900-ban Sarah Bernhardt szereplésével készült öt perces filmrészletet tartják számon, melyben az ötödik felvonás vívó jelenetét mutatják meg. A némafilm sajátossága, hogy a beszédet erősen teátrális mozdulatok helyettesítik, ezért némafilmnek leginkább a mozgalmasság, érzelmes részek voltak megfelelőek.

A filmművészet egyik nagyszerű Hamlet adaptációja Laurence Olivier 1948-ban azonos címmel bemutatott alkotása. Olivier egyszerre volt producere, rendezője és főszereplője a műnek, így aztán egymaga vihette el a következő Oscar-gála legjobb férfi szereplőnek és a legjobb filmnek járó Oscar-díját is. A film érdekességei közé tartozott, hogy a Gertrudot alakító színésznő huszonnyolc éves volt, míg a fiát alakító Olivier negyvenegy.

Mel Gibson Hamletként

A Shakespeare-ről több könyvet is publikáló Grigorij Kozincev 1964-es, fekete-fehér filmje Borisz Paszternak fordítása alapján készült, Sosztakovics kísérezőzenéjével. Az adaptáció sokak szerint a Hamlet egyik legjobb feldolgozása lett.

Franco Zaffirelli a két korábbi Shakespeare-adaptációja után (*Rómeo és Julia*, *A makrancos hölgy*) a *Hamletben* is megmutatta, hogy a reneszánsz angol mű nem csupán színpadon, de filmvásznon is sikeres lehet. A film címszerepét Mel Gibson játszotta.

A 2000-ben bemutatott, Michael Almereyda által rendezett film napjaink Manhattanjében játszódik. Ethan Hawke, mint Hamlet, a színhallgató jelenik meg az alkotásban, Kyle

MacLachlan által megformált Claudius pedig a Dánia Vállalat vezérigazgatója.

Operák

- Francesco Gasparini: *Hamlet* (Ambleto) – bemutató: Velence, 1705 farsang[6]
- Giuseppe Saverio Raffaele Mercadante: *Hamlet* (Amleto) – bemutató: Milánó, 1822. december 26.[7]
- Ambroise Thomas: *Hamlet* – bemutató: Párizs, 1868. március 9.
- Humphrey Searle: *Hamlet* – bemutató: Hamburg, 1968. március 5.[8]
- Szokolay Sándor: *Hamlet* – bemutató: Budapest, 1968. október 19.
- Hermann Reutter: *Hamlet* – bemutató: Stuttgart, 1980. december 6.

A mű további feldolgozásai

A drámának vannak azonban olyan feldolgozásai is, melyek esetében az eredeti műtől merőben eltér az új alkotás narratívája, ellenben a karaktereket, illetve a darab egyéb elemeit megtartja az így készített új mű. A legismertebb ilyen adaptáció minden bizonnyal Tom Stoppard 1966-os *Rosencrantz és Guildenstern halott* című darabja. Stoppard a későbbiek a filmiparban is sikeres lett, így a darabot 1990-ben megfilmesítette Tim Roth (Guildenstern) és Gary Oldman (Rosencrantz) főszereplésével. Stoppard feldolgozásában az eredeti történetet Hamlet két jóbarátjának szemszögéből követhetjük végig.

Tim Roth és Gary Oldman

W. S. Gilbert Rosencrantz és Guildenstern című darabjában szintén ők a főhősök, ám itt egy vígjáték cselekményeként tárul elénk a sorsuk, és sokkal inkább Ophelia szerelmének elnyerésére koncentrál a történet, mint az eredeti konfliktusra.

Lee Blessing Fortinbras című drámája szintén komikus hangvételi, a cselekménye pedig az eredeti mű egyfajta fiktív epilógusa, melyben az elhalálozott szereplők szellemként térnek vissza.

John Updike Gertrud és Claudius című regénye a Hamlet előzményeit, Gertrúd és Claudius szerelmének kibontakozását mutatja be, nála Hamlet csak mellékszereplőként jelenik meg.

Magyar feldolgozásról is beszélhetünk, hiszen 1967-ben Kovásznai György képzőművész elkészítette a saját Hamlet filmjét. Az egyes jelenetekben Kovásznai festményeit az eredeti mű szövegrészleteivel narrálta.

Fontos témák a Hamlet kapcsán

Miről is szól valójában a mű? Mik a dráma központi témái? Ki is Hamlet valójában, egy királyfi vagy egy őrült? Mit jelentett a dráma az Erzsébet-kori közönségnek, és mit jelent a 21. század emberének? Mért foglalkozunk még ma is egy négyszáz évvel ezelőtt írt drámával? Mért, milyen aktuális témák által gyakorol olyan nagy hatást a mai nézőre a mű, hogy gyakorlatilag minden nap teltházzal játsszák a *Hamletet* a világ valamelyik színházában.

A dráma jelentését nem lehet csupán egy eszmén keresztül, egy jelentésben vagy gondolatban megragadni. A mű nagyon sokrétű, Shakespeare kérdéseinkre adott válaszai sosem egyértelműek, hanem mindig nagyon összetettek, sőt, kimondottan paradox jellegűek. A drámaíró mindent, minden oldalról megvizsgál, és amikor azt hinnénk, megmutatja az igazságot, az utolsó pillanatban annak az ellenkezőjét bizonyítja be. Minden műnek sajátos értelmezési mezője van, amelyen belül többféle jelentés megengedett. Alább látható egy felsorolás azon témákról, amelyek kapcsán a legtöbbször el szoktak indulni a mű értelmezésének útján.

- Látszat és valóság
- Felnőtté válás
- Gondolkodás vagy cselekvés
- Az értelmiség drámája
- A romlás, a rothadás tapasztalása
- Generációk harca

- A művészet hitvallása
- Örület
- Halál
- Korruptió
- Bosszúállás vagy megbocsájtás

Feladatok

- A fenti témák közül melyik/melyikeket érzed a legközelebb a látott előadáshoz, és miért?
- Válaszd ki, szerinted a fent felsorolt témák közül melyik illik leginkább a látott előadáshoz? Írj egy verset/esszét/dalszöveget, amelynek a választott téma lesz a címe!
- Szerinted milyen fontos kérdéseket, témák lehetne még átgondolni a darab kapcsán? Tudnád folytatni a fenti listát?

Lenni vagy nem lenni

A dráma talán leghíresebb mondatának legismertebb magyar fordítása nem Arany Jánoshoz kapcsolódik. Vajda Péter 30 évvel korábban írta ezt a sort, amit Arany a következőképpen fordít: „A lét, vagy a nem-lét kérdése ez”. Érdekesség, hogy Arany maga is tudhatta, hogy a korábbi verzió erősebb, mint az övé, mert kéziratában megjegyzi: „lehet a szokottabb sor”. Később sok helyen Arany soraként jelent meg az ismertebb Vajda Péter féle változat. Hasonlóképpen történt egy másik ismert sorral is. A „Valami bűzlik Dániában” ismertebb és népszerűbb maradt, mint a „Rohadt az államgépben valami”.

Hamlet a fordítások tükrében: egy-egy szövegrészlet Arany Jánosnál, Nádasy Ádámnál és Forgách Andrásnál

Arany János, 1866	Nádasy Ádám, 1994	Forgách András, 2017
Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés	Lenni vagy nem lenni: az a nagy kérdés	Lenni vagy nem lenni, ez itt a kérdés.
Gyarlóság, asszony a neved!	a jellemhiba másik neve: nő!	Gyarlóság, asszony a neved!
Mindenek fölött légy hú magadhoz	Ami a legfőbb: ne hazudj magadnak	Mindenekfelett légy hú önmagadhoz
Rohadt az államgépben valami.	A dán udvarban valami rohad.	Valami bűzlik Dániában.
Kizökkent az idő; - ó, kárhozat! Hogy én születtem helyre tolni azt!	A világ kibicsaklott; hihetetlen, hogy helyre rakni éppen én születtem!	Kizökkent az idő, ó, kárhozat, Hogy én születtem helyretolni azt!
Őrült beszéd, örült beszéd: de van benne rendszer.	Bár örültség, van benne logika.	Őrület, örület, de van benne rendszer.
nincs a világon se jó se rossz; gondolkodás teszi azzá	semmi se jó vagy rossz, csak a véleményünk teszi azzá	semmi se jó vagy rossz, ez ugyanis szubjektív
Én csak fölszéllel vagyok bolond; de ha délről fúj, én is megismerem a sólymot a gémtől.	Én csak észak-északnyugati szélben vagyok bolond. Ha délről fúj a szél, akkor meg tudom különböztetni a verebet a vérebtől.	Én csak az észak- észak-nyugati széllel vagyok örült, ha délről fúj, meg tudom különböztetni a bajt a bájától, a verebet a vérebtől.

Feladat

- Beszéljétek meg, hogy a fordítások közül számotokra melyik a legszokatlanabb/legrégebnek ható/legérthetőbb/legjobban hangzó változat, és ha tudjátok, indokoljátok meg, miért azt a fordítást választottátok!

Kiss Judit Ágnes

Ofélia siratja Hamletet

Bordélyba küldtél. Ott vagyok.
A klostrom nem szentség nekem.
Szentebb a test, s hogy tied voltam
egy Szent Valentin-reggelen.
Ne kérdezzük, ki kit hagyott el,
ki mártír és ki áruló.
Az örömház jobb sír lehet,
mint a téboly s a gyors folyó.

Mi állt közénk? sosem kutattad,
te öleltél, míg volt erőd,
s egy reggel elrohantál tőlem,
hogyan helyretoljad az időt.

Harcoltál? öltél? bosszút álltál?
A holtak egyformán kihültek -
szentségben s kurvaságban is a
testek ugyanúgy egyesülnek.

Egymástól nincs mit számon kérnünk -
gyilkolok én is, hogyha kell.
Tudom, hogy jobban te szerettél,
a súlyát én nem bírtam el.

Hát bocsáss meg, de nem siratlak.
Bennem élsz, s hullt könny épp elég.
Jó éjt, királyfi. Ha megéred,
jaj, mi jöhetett volna még?

Feladatok

- Mit gondoltok, mennyiben összeegyeztethetők a versben felvetett gondolatok az előadásban megismert Ophélia-val?
- Mit mond a szöveg a test, és mit a lélek szerepéről az emberi életben?
- Fel tudtok idézni olyan pontokat az előadásból, amikor valamelyik szereplő kifejezetten a testével közölt valamit, vagy amikor valamilyen okból a testére különlegesen fontos jelentőség hárult?

További kérdések, feladatok:

- Mitől függ az egyes szereplők szabadságfoka? Kire mondhatjuk, hogy szabad? Ki alakíthatja leginkább a saját sorsát?
- Miféle akadályok gördülnek a szereplők elé (külső, belső, törvény, etikai parancs, lelkiismeret, gyávaság, jellemvonások stb)?
- Vágjátok ki a következő oldalon található képeket és ábrázoljátok a szereplők közötti összefüggések rendszerét és keressétek meg, hogy kit mi vagy ki gátol, illetve, hogy kinek mi lehet a szabadsága?

1. kép: Fotók az előadásból, a következő szereplőkről: ifj. Vidnyánszky, Börcsök, Hegedűs D., Réti Nóra, Fesztbaum, Orosz Ákos

Vitatémák:

1. Ophelia öngyilkossága a szabadság egyik lehetősége.
2. Hamlet „győzhetne”, ha nem egyedül akarna harcolni.
3. Az előadás vége: igazságtétel.

4. Hamlet okozta Ophélie halálát.

Esszé témák:

1. Fogalmazzátok meg azt a monológot, amivel elkerülhető lett volna a tragikus végkifejlet. Gondoljátok át, hogy ki és kinek mondaná ezt, majd írjátok is meg a szöveget.
2. Mit jelentettek számokra az előadásban látott üvegfelületek?
3. „Hamlet a kényszerhelyzetek drámája. Szituációját úgy kényszerítik rá. Hamlet elfogadja ezt a szituációt, de lázong is ellene.” (Jan Kott, lengyel irodalomtörténész)

Hamlet mennyiben fogadja el helyzetét, és mennyiben lázad ellene? Milyen konkrét cselekvésekben nyilvánul meg az elfogadás, és mikben a lázadás?